

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

**относно дисертационен труд на тема „Академични постижения по гръцки език
при ученици с аутизъм”**

**за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше
образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика
(Специална педагогика)**

Докторант: Мария Павлос Пападимитриу

Научен ръководител: проф. д-р Мира Димитрова Цветкова – Арсова

Със заповед № РД 38-730/20.12.2019 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски” съм избрана за член на научно жури по процедура за защита на дисертационен труд, разработен от Мария Павлос Пападимитриу, редовен докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език, за присъждане на образователната и научна степен „доктор”. Представеният за оценка комплект материали – дисертационен труд, автореферат и професионална автобиография на докторанта, е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на СУ „Св. Климент Охридски”.

От 2011 г. Мария Пападимитриу е бакалавър по филология на Аристотелски университет, Солун (Гърция). Освен по древногръцка литература, докторант Пападимитриу притежава следдипломна квалификация по Специална педагогика от СУ „Св. Климент Охридски”. Темата на дисертационната разработка е логично следствие от образователния статус и професионалните интереси на докторанта.

Актуалност на проблема

Аутизмът е такова нарушение в развитието, което се дефинира със специфики в социалното взаимодействие, комуникацията и поведението. Въпреки повишеното внимание към темата за аутизма в последните десетилетия, съществуват въпроси, които чакат своето изясняване и преосмисляне. Един от тях е проследяване развитието на деца с високофункционаращ аутизъм по отношение на нивото на езика, в рамките на първите няколко години в училище (фонология, граматика, синтаксис и прагматика). Почти отсъстват научни изследвания във връзка с граматическите и фонологичните

дефицити на децата с аутизъм. В този смисъл, дисертационният труд представя проблем с неоспорима актуалност.

Характеристика на дисертационната разработка

Дисертацията е в обем от печатни 144 страници основен текст и 14 страници библиография със 119 източника на латиница и 2 интернет източника. Текстът е придружен от 57 таблици и 59 графики. В съдържателно и количествено отношение представеният дисертационен труд отговаря на изискванията за докторска дисертация.

В структурно отношение разработката се състои от увод, пет глави, общи изводи и препоръки, заключение, приноси, библиография и 1 приложение.

Уводът на дисертационния труд поставя темата на научното изследване и обосновава разработването ѝ. Вниманието се насочва към високофункционалните аутисти и рисковете, свързани с определени дефицити в езиковото им развитие. Още тук е акцентирано на факта, че граматиката се оказва по-трудна за децата с високофункционалния аутизъм и че те изпитват затруднения както с експресивните, така и при импресивните езикови задачи.

В теоретичните глави ясно са очертани две изследователски сфери. Първата сфера има отношение към спецификите на аутистичния спектър. Втората сфера разглежда лингвистичните особености при овладяването на езика от страна на високофункционалните ученици и логично акцентът е поставен именно там.

В първа глава са представени четири параграфа, в които са разгледани редица въпроси, свързани с аутистичния спектър: причини, симптоматика, характеристики, категории. Първият параграф – Определение и основни характеристики на аутистичния спектър, е представен само на една страница и тук липсват научните дефиниции, а характеристиките на този спектър са само загатнати. Разпространението на аутизма, представено в самостоятелен параграф, също е разположено на една страница. По-правилно би било посочените въпроси да се разгледат като подпараграфи на един параграф, а не да се отделят в самостоятелна глава, за да се избегне накъсването на текста.

Във *втората теоретична глава* се излага концепцията за постижение в контекста на езиковото развитие на децата. Изразено е твърдението за по-ранното развитие на прагматичните умения в сравнение с усвояването на морфологията. Поставя се въпросът за връзката между прагматичните постижения на децата през най-ранните етапи на езиковото им развитие и растежа им в морфологични и синтактични

области. Нещо повече, за докторанта е важно тази зависимост да бъде проследена в сравнителен план при деца с типично развитие и при деца с аутизъм.

Трета глава на дисертационния труд е посветена на лингвистичните особености при деца с високофункционалщ аутизъм в различните езикови равнища.

Комуникацията и нивата на езиково функциониране при децата от аутистичния спектър са представени последователно в три отделни параграфа. В първия параграф е включена *фонологията*. Направен е преглед на съществуващите изследвания по отношение на наличието или не на фонологични нарушения в речта при хора с аутизъм. Обърнато е внимание на факта, че резултатите са противоположни. В края на параграфа е направен изводът, че въпреки че фонологията е „най-пощаденият аспект на езика при деца с аутизъм”, речта им има редица особености, изискващи по-нататъшно изследване и изучаване.

Вторият параграф е посветен на *морфологията и синтаксиса*. Както при изучаване на фонетиката, така и на това равнище липсват многобройни изследвания на морфологичните аспекти на високофункционалщите деца с аутизъм. Въпреки това са цитирани редица изследвания (Tager-Flusberg et al., 2005; Roberts et al., 2004; Eigsti & Bennetto, 2009; Waterhouse & Fein, 1982; Rapin & Allen, 1988 и др.) по проблема. Осъществен е успешен опит да се открият затрудненията на тези деца във връзка с граматиката на изреченията и да се съпостави синтактичното им развитие с това на децата с типично развитие. И тук, докторант Пападимитриу заключава, че се касае за противоречиви резултати що се отнася до забавянето на синтактичното развитие на деца с аутизъм.

Трудностите в *прагматиката* на езика са разгледани в трети параграф. Цитирани са изследвания, които показват че странното и необяснимо поведение на тези индивиди, като ехолалия и повтарящи се въпроси, са начини за комуникативно изразяване и изразяване на общителност (Hurting, Ensrud & Tomblin 1982, Prizant & Rydell 1984, Shapiro 1978). Наред с това е отбелязано, че играта и социалният живот на лицата с аутизъм са силно засегнати, проявяват се затруднения при разговорната структура и невербалната комуникация. Изводът, който се налага е, че са необходими допълнителни изследвания, за да се проучат прагматичните области на комуникативните функции, отговорите на комуникацията, уменията за взаимодействие и разговор и контекстната промяна при децата с високофункционалщ аутизъм.

В *четвърта глава* е представена постановката на изследването. Коректно са дефинирани целта, релевантните задачи и определените пет хипотези. Участниците в

изследването са добре подбрани: петдесет (50) учители и техните ученици с високофункционаращ аутизъм на възраст между 12 и 15 години. Използваните методи са адекватни на поставената цел и хипотези. Положително оценявам факта, че в началото на изследването е проведено пилотно проучване с цел уточняване на въпросите и големината на въпросника. Той се състои от 5 сегмента с общо 52 въпроса от затворен тип: демография на респондентите, и въпроси относно мнението на учителите за постиженията на учениците им в областта на прагматиката, морфологията, синтаксиса и фонологията, на учениците с аутизъм. Тук възможните отговори са структурирани по модела на оценъчните скали на Likert.

За обработка на емпиричните данните е използван статистическия пакет за социални науки SPSS, версия 24. Използван е и алфа коефициентът на Cronbach за тестване на надеждността на представените резултати.

В *пета глава* резултатите от анкетното проучване са коректно представени, подложени на статистически анализ и интерпретирани. Прави впечатление много добрата визуализация на данните чрез таблици и графики. Последователно са анализирани постиженията на учениците на различните езикови равнища – прагматика, морфология, синтаксис и фонология, според мнението на учителите им. Докторант Пападимитриу успява да получи доказателства за своите хипотези, като формулира основни изводи и препоръки. В заключение се стига до идеята за необходимостта от допълнителни изследвания на езиковите равнища при децата с аутизъм.

Приноси на дисертационния труд

Приемам приносите от научното изследване към теорията и към практиката. Те синтезират реалните резултати от изследователската работа и са адекватни със съдържанието на труда. Според мен, като особено важни са следните приноси:

- ✓ Езиковите знания и умения на учениците с високофункционаращ аутизъм в Гърция са изучени във всички аспекти – синтаксис, граматика, фонология и прагматика;

- ✓ Изследван е начинът на мислене на деца с високо функциониращо аутистично разстройство и е направено заключението, че децата могат да постигнат много при конкретни концепции, но имат трудности в абстрактното мислене;

- ✓ Разработен е въпросник за определяне на езиковите способности на учениците с високофункционаращ аутизъм, по-специално в областта на прагматиката, морфологията, синтаксиса и фонологията;

- ✓ Резултатите от това изследване могат да бъдат практически полезни,

както за учители в паралелна подкрепа, така и за преподаватели по общо образование, при преподаване на езикови умения на деца с високофункционащ аутизъм, както и за подобряване на мисловните процеси при тях.

Публикации по темата на дисертационния труд

Мария Пападимитриу е представила 3 публикации по темата на дисертационната разработка. Всичките са самостоятелни, двете са представени на конференции на СУ „Св. Климент Охридски” – 2018 и 2019 г. и една – на научен форум в Атина, Гърция. Те са достатъчни за покриване на наукометричните данни за признаване на ОНС „доктор”.

Оценка на автореферата

В съдържателно отношение авторефератът напълно съответства на текста на дисертационния труд и обстойно представя важните моменти, основните резултати, изводи и препоръки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представената дисертационна разработка отговаря на изискванията за подготвяне на подобен род научни трудове. Впечатление правят научният стил, компетентното боравене и използване на класическа и съвременна научна литература, прецизното структуриране на текста. Докторант Пападимитриу демонстрира умение за дефиниране на дисертабилен проблем и разгръщането му в самостоятелно научно изследване. Подбрани са релевантни методи за проучване и анализ на емпиричните данни.

Дисертацията, авторефератът към нея и научните публикации по разработената тема заслужават висока оценка. На базата на очертаните достойнства и приносите на разработката и компетентностите на автора за самостоятелно провеждане на научно изследване, предлагам на Уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на СУ „Св. Климент Охридски” в областта на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) на **Мария Павлос Пападимитриу**.

20.02.2020 г.

гр. Шумен

проф. д-р Снежана Николова